

הרב חיים שפרלינג שליט"א

ועד לשכת קודש

ישיבת מיר, ירושלים

מגילת הגר"א – האם היא י"א שיטין?

א ידוע הדבר ומפורסם הענין מה שמהדרין היום הרבה סופרים לכתוב מגילת אסתר המכונה בשם "הגר"א מגילה", והיא מגילה הנכתבת בי"א שורות כל עמוד. והנה לאחר ההתבוננות במקורות שלפנינו, אינו מובן כלל איזה שייכות יש בין מגילת י"א שורות ולשיטת או מסורת הגר"א במגילה, דהנה בפ"י הגר"א (סי' תרצא ס"ק כה) מבואר להדיא שעשה עמודים רגילים של יותר מ-י"א שיטין, ועשרת בני המן (שהן י"א שורות) היה רק חלק מן עמוד אחד, ויש עוד שורות כתובות מעליו. והיינו ד"איש" בתחילת השורה, "ואת" בסוף השורה, ועשרת בסוף הדף, אבל לא ש"איש" יהיה בראש הדף.

וצ"ב מדוע העולם מייחסים המגילת י"א שורות לרבינו הגר"א זצ"ל. אלא דהגר"א הקפיד שלא לעשות עשרת בני המן בכתב יותר גדול משאר כתב המגילה מפני שלא נתנו במסורת של אותיות רבות. ואנחנו שנוהגים לעשות עשרת בני המן בעמוד בפנ"ע, יוצא לנו לעשות גודל כל עמוד י"א שורות.

והנה בספר שערי אפרים שער ו' סע' נד בפתחי שערים, הביא בשם הפרי חדש (או' ד) ושיירי כנה"ג (בהגב"י או' י) דס"ל דעשרת בני המן יש לכתבן כולן בעמוד אחד בפנ"ע, ואם כתבן בעמוד אחד יחד עם עוד שורות אחרות הכתובין אחריה, הרי"ז פסול. והשערי אפרים הסיק דאפשר לקרוא בזה רק בשעת הדחק, והיינו כשאין לו מגילה אחרת שעשרת בני המן כתובין בעמוד בפנ"ע, רק זו שכתובים עוד שורות באותו עמוד של עשרת בני המן.

עוד כתב השערי אפרים (בסע' נה) דהא דהקפיד הגר"א שלא לסור מן המסורת בגודל האותיות, אין זה מעכב בדיעבד. והוסיף סברא לכך, דכיון דעשרת בני המן נכתבין בעמוד בפנ"ע, אין קפידא אם עמוד זה כתוב בכתבת אותיות עבה ושאר העמודים באותיות דקות יותר. ומטעם זה נהגו לצאת ידי כל הדעות ולכתוב עשרת בני המן בעמוד בפנ"ע, וגם לעשות האותיות בגודל שאר אותיות המגילה, ולזה כותבין המגילה בעמודים של י"א שורות. ואותם העושין מגילה בעמודים רגילים של כ"א שורות, ובעמוד של עשרת בני המן מניחין שורה ריקה בין שם ושם, נכנסים בזה לחשש פסול, כיון דשורה ריקה זו נדונה כשיעור פרשה [פתוחה לפי הרמב"ם, וסתומה לפי הרא"ש – כפי המבואר בשו"ע יו"ד הלכות ס"ת] וקי"ל דהנחת פרשיות מיותרות במגילה, פוסלת כל המגילה.

והא דהגר"א לא נהג כן לכתוב המגילה כולה י"א שורות, אפשר לומר דאחז כעיקר שיטת הר"ח המובא בסה"ת [הביאו בשו"ת בית אפרים או"ח סי' ע'] דס"ל דמנין השורות במגילה צ"ל כמו בס"ת, דהיינו לא פחות ממ"ב שורות. אלא שהבית אפרים הוכיח לא כן מהא דנהגו לכתוב עשרת בני המן עמוד בפנ"ע, א"כ אפי' אם כל המגילה היתה של מ"ב שורות כיון דבעשרת בני המן יש רק י"א שורות, לא קיים בזה שיטת הר"ח. ואף הגר"א דלא עשה עשרת בעמוד בפנ"ע, מ"מ מתוך דבריו משמע דלאו משום שיטת הר"ח קפיד, אלא שלא יעשה אותיות רבתי. ולפי"ז הנהגים לכתוב מגילות של כ"א או כ"ה שורות ולא י"א שורות, לכאורה לא הרויחו כלום, כיון שעשו פחות ממ"ב שורות, והפסידו בזה שיטת הר"ח.

ומלשון השערי אפרים (שם בתשו') נראה דמה שלא כתבו מגילה של י"א שורות אינו מן הדין, אלא דרך כותבים ע"פ רוב עמודים ארוכים, והיינו דלכתוב דוקא בי"א שורות יותר קשה, דצריך יותר קלף (משום גליונות למעלה ולמטה) ויותר קשה להשתמש בו בצבור (דצריך לקפלו כאגרת). אבל לא בהקפדה דוקא לא לעשות יריעות קצרות של י"א שורות.

ב] וכל זה ענין של הידור, ולא טרחו להקפיד כ"כ. אלא שיש ענין חשוב יותר שמסיבתו כדאי להקפיד דוקא על י"א שורות. והיינו דין בגמ' מגילה טז ע"ב, אמר ר' חנינא בר פפא דרש ר' שילא איש כפר תמרתא, כל השירות כולן נכתבות אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח, חוץ משירה זו ומלכי כנען, שאריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה. מ"ט שלא תהא תקומה למפלתן. ופרש"י אריח הוא הכתב לבינה הוא חלק שהוא כפליים מן הכתב, והאריח חצי לבינה. והטור ושו"ע או"ח סי' תרצ"א ס"ג פסקו דין זה לעיכובא (ע"פ הירושלמי דבעי כדן לעכב או למצוי, ומסיק לעכב). ואע"פ שר"ת חולק על רש"י בפשט אריח ולבינה ולומד ששניהם על הכתב, וס"ל דאריח הוא הכתב הקצר - "ואת", ולבינה הוא הכתב הארוך - "פרשנדא", ולפי"ז לא מבואר כמה ריוח צריך בין שני העמודים של כתב, מ"מ בשו"ת מנחת יצחק או"ח ח"ג סי' נ"ה כתב להוכיח דהרמב"ם ושו"ע פסקו כפרש"י ודלא כר"ת.

ולפי"ז, יש להקפיד שהריוח בין שני העמודים של כתב בעמוד של עשרת בני המן יהיה כפליים מן הכתב, ודבר זה מאד קשה לכיון במגילות ארוכות [של כ"א או כ"ה שורות] אם לא שיעשו עמוד רחב עבור עשרת בני המן. אבל במגילה של י"א שורות, כיון דהכתב הוא באותיות גדולות ורוחב העמוד כשאר עמודים, שעור הריוח יוצא ממילא הרבה יותר מן הכתב.

בשיעור הריוח שהוא כפליים מן הכתב, כתב המנחת יצחק שם, דכפליים לאו דוקא, וכל שהריוח יותר גדול מהצד של השמות מספיק ליחשב לכתב לגבי אריח. אלא שמלשון המשנ"ב שם סקי"ז משמע שהוא דוקא צ"ל כפליים. הנה דרך כתיבת עשרת בני המן הוא, שהשמות כתובין רחב הרבה יותר מן ה"ואת" [כפי ר"ת], וצ"ב מהו האריח לפי פרש"י, האם צד השמות או צד ה"ואת". ולדעת המנחת יצחק שכפליים לאו דוקא הוא, א"כ כל שהריוח גדול יותר מהאריח היותר גדול, מספיק.

עוד פשט בלבינה קיבלנו ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, דהריוח צריך להיות כפליים משני הצדדים היחד, והיינו דאריח הוא לא שורה א' של כתב אלא שניהם ביחד, וע"ז נאמר הדין שהריוח שהוא כפליים מן הכתב. לדוגמא, אם רוחב השמות לפי "פרשנדתא" הוא 3.5 ס"מ, ורוחב ה"ואת" הוא 1.5 ס"מ, יצא רוחב הכתב יחד 5 ס"מ. ולפי"ז שיעור הריוח החלק שצריך לשייר בין השמות וה"ואת" שהוא כפליים מהכתב, ^{אוצר החכמה} צ"ל 10 ס"מ. ורוחב כללות העמוד יהיה 15 ס"מ. לפי"ז יוצא שאפשר לצאת גם שיטת ר"ת דהכתב של השמות כפול ^{מזהיח 1234567} מן הכתב של ה"ואת". וריוח גדול כזה אפשר לשייר רק במגילה של י"א שורות (וגם זה צריך לתכנן לפני הכתיבה) ואילו בשאר מגילות של כ"א או כ"ה שורות צריך לעשות רוחב העמוד דלא כרוחב שאר עמודי המגילה, ושינוי זה מגרע מהידור המגילה. [כך שמענו בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דעדיף לעשות מגילת י"א שורות לא "המלך", דאז יוצאים כל העמודים שוים, מאשר מגילת י"א שורות "המלך", דצריך לשנות בה רוחב העמודים].

